

«Высветление светлой благодати в Поднебесной» приводит к тому, что все люди Поднебесной получают возможность высветлить свою светлую благодать» (ДС, I, 1. 4) [1, с.93]. Надо полагать, Конфуций понимал, что он имеет непосредственное общение с метафизической реальностью Неба.

Таким образом, если в зороастризме метафизическую реальность составляли бог Ахура-Мазда, шесть божеств и рай, которые мыслились как объективно существующие чистый разум («Истина») и добродетель. При этом в материальном мире она представлялась как сущностная основа стихий огня, воды, земли, металла и миров растений и скота. То в конфуцианской модели трансцендентное бытие рассматривается как Дао-Путь, который составляет метафизическое субпространство божественной реальности Неба и Земли. Оригинальность метафизики Конфуция выражается в том, что трансцендентное бытие Дао-Пути мыслилось как объективная, чисто духовная, идеализированная социальная реальность. Вместе с тем она наделялась вышеуказанными онтологическими, сверхприродными характеристиками («сокрыто-тайная», «тончайше-сокровенная», «высоко-светлая», «длительно-вечная», «широко-щедрая»).

Таким образом, конфуцианский канон «Четверокнижя» в полной мере открывает перед нами развитие, сбалансированное метафизическое учение в философии Конфуция, которое представляет собой единство двух составляющих – учение о трансцендентной реальности Дао-Пути и методологию практического делания подвижника, представлявшего собой Путь самосовершенствования благородного мужа. Во второй статье будет исследовано своеобразие конфуцианской метафизики Пути благородного мужа.

Список использованных источников

1. Да сюе («Великое учение») // Конфуцианское «Четверокнижье («Сы шу»). – М.: Восточная литература, 2004. – С.73–122.
2. Чжун юн («Следование середине») // Конфуцианское «Четверокнижье («Сы шу»). – М.: Восточная литература, 2004. – С.125–148.
3. Лунь юй («Суждения и беседы») // Конфуцианское «Четверокнижье («Сы шу»). – М.: Восточная литература, 2004. – С.151–235.
4. Го юй (Речи царств). – М.: Наука, 1987. – 472 с.

* * *

УДК 166.12

Жадько В.О., доктор філософських наук, професор, Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова (Україна, Київ), jadko-viktor@ukr.net

Микола Аркас як джерело формування його духовного космосу та фундатор становлення музичної культури півдня України

Досліджується роль поета – лібретиста, автора опери «Катерина» на слова Тараса Шевченка і «Історії України – Русі», засновника «Прогресу», мецената Миколи Миколайовича Аркаса в духовному становленні півдня України, генеруванні української національної ідеї.

Ключові слова: поет – лібретист, національна ідея, духовність.

Zhadko V.O., doctor of philosophical sciences, professor, National pedagogical university of M.P. Drahomanov (Ukraine, Kyiv), jadko-viktor@ukr.net

Mykola Arkas as the source of formation of his spiritual life and the founder of cultural development of the Southern Ukraine

The article covers the role of the poet – librettist, the author of the opera «Katherine» based on Taras Shevchenko's poem, the author of «History of Ukraine – Rus'», the founder of «Prosvita», the patron Mykola Mykolayovych Arkas in the spiritual development of the Southern Ukraine and the generating of Ukrainian national idea.

Keywords: poet – librettist, national idea, spirituality.

Жадько В.А., доктор філософських наук, професор, Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова (Україна, Київ), jadko-viktor@ukr.net

Николай Аркас как источник формирования его духовного космоса и фундатор становления культуры юга Украины

Исследуется роль поэта – либретиста, автора оперы «Катерина» на слова Тараса Шевченко и «Истории Украины – Руси», основателя «Прогресса», мецената Николая Николаевича Аркаса в духовном становлении юга Украины, генерировании украинской национальной идеи.

Ключевые слова: поэт–либретист, национальная идея, духовность.

Актуальність досліджуваної проблеми обумовлена тим, що духовність визначається як індивідуальна вираженість у системі мотивів двох фундаментальних потреб: ідеальної потреби пізнання й соціальної потреби жити, діяти для інших. Духовне начало особи як представника нації живиться багатством і розмаїттям духовного досвіду людства, вбираючи його в себе у формі ідеальних образів, кодів, символів і пов'язаних із ними вищих почуттів. З такого погляду діяльність Миколи Аркаса виступає як один із найпотужніших каналів зв'язку особистості і суспільства, інтеріоризації, асиміляції всього багатства соціальної надбави і досвіду людства, його духовної і матеріальної культури. Дотичними до зазначеної теми є наукові розвідки – монографія мистецтвознавця Л.С.Кауфмана [1], яка стала віховою у вивченні роду Аркасів і дала поштовх для широкого дослідження його музичної діяльності; кандидатська дисертація Т.В. Березовської [2]. Але роль М.Аркаса як фундатора становлення музичної культури півдня України є мало досліджуваною в сучасно-філософській думці. Заповнення цієї прогалини і є метою даної статті.

На відміну від соціального досвіду духовний досвід людства має ту особливість, що інтеріоризується з вищим ступенем ідеалізації, абстрагування та символізації в процесі його включення в механізми саморозвитку особистості. Духовність є способом індивідуального світопізнання і світовідношення у складному поєднанні з механізмом саморефлексії, тобто ставлення особистості до самої себе і держави та краю, де мешкає.

Нікому не в дивину, що, скажімо, вихідці з одного народу прилучаються до панівної нації і стають стовпами її науки, музичної культури й літератури, а часом – і державними діячами. Та коли особистості з високо вельможних родин переходять до лав скривджених і принижених та часто-густо й підносяться на п'єдестал, щоб ними пишалися цілі покоління, тоді їх уже величають не просто велетнями таланту й духу – навіть світочами людства.

Для України віддали свої душі й серця полька з роду Радзивіллів Марко Вовчок, шведка Ліндфорс (Софія Русова), Грицько Григоренко (росіянка Олександра Судовщикова), буковинка Ольга Кобилянська з понімеччиної сім'ї та багато хто із чарівної статі. А скільки чолові-

ків – «іноземців» вписало свої прізвиська в історію знедоленого й погордженого українського краю!

І, мабуть, з–поміж них найпишніша постать адміральського сина грецького походження – Миколи Миколайовича Аркаса. Досі долено цієї незвичайної особистості майже не цікавилися, хоча й не раз висловлювали українознавці своє захоплення ним: не тільки «до революції», а й за радянської доби, що тривала ледве понад семидесятиліття.

Майже на всій 200–літній історії Миколаєва, на історії краю лежить печатю унікальної долі славнозвісного роду Аркасів–Богдановичів, троє з представників якого були літераторами, діячами української культури, – саме цей бік їхньої діяльності нас зараз цікавить, хоча взагалі діяльність цього роду – явище всеохоплююче й багатогранне, яке чекає молодих дослідників.

Відомо, що наприкінці 1793 року до шойно засновано Миколаєва на торговому вітрильнику прибилася молода сім'я втікачів із Греції, де саме лютували турецькі загарики. Андреас Аркас отримав тут роботу викладача штурманського училища. Син Захарій став генерал–лейтенантом й істориком – вивчав залишки стародавнього елленського Херсонесу та становлення імперського флоту. Другий його син – Микола – став адміралом, головним командиром Чорноморського флоту й портів, вірно служив імператорові Олександрові II, був навіть його близьким другом. Тут же, в Миколаєві, вкорінюється й давній шляхетсько–старшинський рід Богдановичів, відомий з XVII століття на Чигиринщині й Полтавщині, його представник Петро Богданович був винагороджений за військові заслуги наділом землі над Лиманом, і тут виростає село Богданівка. Петро Богданович, син військового товариша Полтавського полку Григорія Богдановича, мав дочку Софію – вона й стала дружиною молодого Миколи Аркаса, майбутнього адмірала. У них і народився Микола Миколайович Аркас (07.01.1853–26.03.1909) – видатний український культурний та громадський діяч, композитор, історик, літератор, фольклорист, просвітянин. Про це свідчать меморіальна дошка у Миколаєві по вулиці Нікольській, 13, а також пам'ятна стела на вулиці Адміральській.

Здружившись із актором М. Кропивницьким ще студентом університету в Одесі, Микола Аркас спробував себе на сцені, захопився збиранням народних пісень у селах Миколаєвщини – зібрав біля 400 пісень, проте видати їх не вдалося. Але це захоплення привело його до створення опери – першої опери на Шевченківський сюжет, за його поемою «Катерина». Лібрето опери М. Аркас написав сам. Видати оперу вдалося у Миколаєві в 1897 році, а вперше вона була поставлена трупю М. Кропивницького в 1899 році й звідтоді ввійшла до репертуару театру корифеїв і стала перлиною української опери.

Отже, значення опери М. Аркаса «Катерина» полягає не в її музичних характеристиках, а в ідейному змісті самої її суті. Це був засіб боротьби за українську справу. Таким чином, творчість особистості є вирішальним способом взаємодії людини з дійсністю, таким інструментом впливу на неї, за допомогою якого вона сприяє формуванню себе як індивідуальності й оточуючого середовища.

Знаменний факт: Микола Аркас у Миколаєві, у своєму будинку на розі Адміральської та Соборної створив власний варіант музики на славнозвісну поезію Івана Франка «Не пора» («Не пора, не пора, не пора москалеві й ляхові служити. Довершилась Україні кривда стара, нам пора для України жить»). Цей вірш на музику іншого композитора Д. Січинського став ще одним гімном українців, а рукопис М. Аркаса, на жаль, не зберігся. Отже – свободотворчість – багатовекторний процес, а одним із таких векторів є діяльність особистості у напрямку самореалізації власних потреб.

Усвідомлення необхідності, перетворення її на фактор особистісного життя – це і є творчість власного життя. Видатним досягненням М. Аркаса стала перша науково–популярна, белетризована «Історія України–Русі», яка вийшла в 1908 році в Петербурзі, а вдруге, вже після смерті М. Аркаса – в Кракові; звідтоді видавалася не раз за кордоном, але була заборонена радянською владою, і лише в

1990 році (в Києві) та 1994 р. (в Одесі) цей твір М. Аркаса був надрукований в Україні великими тиражами. За значенням у вихованні любові до рідної України ця книга М. Аркаса була відразу поставлена поряд з Шевченківським «Кобзарем». І книга ця створена саме у зрусіфікованому Миколаєві!

До речі, Андреас Аркас, який оселився в цьому місті 1793 року, перебравшись сюди, із дружиною Аміною Гаскаро, із грецького порту Патраха на березі Корінфської саги, мав не лише серед дітей сина Миколу, а і внука, і правнука, і, зрештою, праправнука цього ж імені. Тому південноукраїнська столиця корабелів справедливо завдячна своєю назвою й Аркасам.

Першому з них, генерал–адміралові, пощастило сягнути найвищою шабля на Чорноморському флоті. Він із 1856 року очолював «Російське товариство пароплавства й торгівлі» в Одесі, й до нього мав звернутися з листом Тарас Шевченко, щоб прилаштувати в механічних майстернях свого небожа Каленика, Варфоломійового сина. Але на жаль, адмірала на директорстві вже заступив якийсь Павлов. То поетові довелося вдатися в цій справі до полковника Іваницького.

Микола Миколайович, якого батько прагнув повернути на свою стежку, не захопився морем і, дослужившись до мічмана й помічника капітана, з орденами й державними чинами, він звільнився на берег. Уже на суходолі дістав рангу статського радника. Але, обіймаючи посаду почесного мирового судді Херсонської округи, Аркас–молодший, вихований матір'ю–полтавкою та донькою запорозького козака – Софією Петрівною Богданович, не застряг у рутині чиновництва, а подався до Миколаївської «Просвіти» – розворушувати застійне болото національного руху.

Микола Миколайович Аркас став душею миколаївської «Просвіти» й на ньому відбилоса все: і її лихо, і її радість, бо він цілком жив і дихав нею. Лагідний і доброзичливий керівник умів поводитися з людьми і своєю людяністю згладжувати ту нерівність стану (урядовець і магнат) – яка його відрізняла від наших діячів рідної справи. Любили його всі, бо його не можна було не любити. Аркаса, як особистість і шанувальника народності, відтепер хвилювало й те, що на вулицях корабельного міста, в театрі, тим більше – на селі півдня зрідка чути українську мову. А якщо вона й звучала, то засмічена чужими словами. Одне слово – суржик.

Будь–який акт творчості – це самоперевірка особистості на змістовність її життя, важливий іспит, який вона добровільно складає. Далеко не кожен здатний його скласти – адже він можливий за існування усвідомлення потреби в неординарному ставленні до життя, наявності волі в реалізації задуманого, вміння жити й діяти за законами моралі. Із газетних оголошень Микола Аркас дізнався, що в Одесі та Києві створені національно–культурні товариства «Просвіта», які й покликані культурно збагачувати народ. Часопис «Рідний край», що видавався у Полтаві, в жовтні 1906 року повідомляв про мету діяльності просвітянського товариства: підняти хоч трохи національну самосвідомість тutesьного, доволі численого українського суспільства через живе слово.

Під час підготовчої роботи щодо створення миколаївської «Просвіти», Аркас не раз звертався за порадою й до одеського громадського діяча, члена Одеської громади, нотаріуса й бібліографа Михайла Федоровича Комарова.

Микола Аркас, знайомлячись із досвідом, усвідомлював, що читання віршів, співи, танці, народне вбрання мають бути основними витоками музичної культури в роботі «Просвіти», якщо не свідомих українців, то в кожному разі спочувателів української ідеї.

Микола Аркас інформує редакцію журналу «Рідний край» про враження, яке справило одеське товариство, хоче поділитися з читачами:

«Помешкання одеської «Просвіти» таке: перш всього, чимала зала, правда, досить вузька; на передній стіні тієї зали, під розп'ятим вишиваним рушником, висить портрет Шевченка, під ним – кафедра для промовців, а по інших стінах портрети наших письменників, гетьманів та

різні малюнки з українського побуту: далі – читальня, де на столі всі наші часописи й журнали, що видаються на Україні, в Галичині, Буковині та Америці; з іншого кінця зали – книгозбірня, а побіч неї ще три кімнати з буфетом, столами; у одній продають книжки. Обдивившись усе, розпитавшись, коли і о якій годині збираються увечері, я поїхав, щоб знову приїхати й подивитись, які порядки заведено, як проводять час у своєму куточку одеські «просвітняни» і з кого вони складаються. Почуття задоволення охопило мене від усього, що я бачив.

Увечері я знов пішов до «Просвіти». Була це субота: сей день присвячено в них задля літературно–музичних вечірок, а середі – для науково–літературних. Дуже шкодую, що не довелося мені бути у середу. Суботній же вечір, на який я був, пройшов дуже гарно. Порядкував добродій С.П. Шелухін, публіки зібралося більш 200 чоловік: шкода тільки, що українська мова не владно панувала поміж нею, як би воно має бути, а наче крадькома сповіщала вона за своє право існування: надто неприємно було в буфеті, де наче умисне старанно й голосно відповідали на усякі питання по–московськи. Звичайно, це ще відгуки тяжкого і–ту, під яким досі була наша мова, через те наша інтелігенція, з якої складалося це зібрання, ще не при звичаїлась до неї і боязко промовляє кілька слів, щоб не виявити свого незнання рідної мови: але треба сподіватися, що час цей мине й мова наша залунає не на одних «просвітніх» збірках, а скрізь, де можливо, бо вона має таке ж право на існування, як і інші. Почався вечір коротеньким рефератом за Олексу Стороженку про важливість музичної культури, пісні, історії: викладав дуже гарно, чистою українською мовою молодий студент добродій А.В. Ніковський; він тепер обіймає посаду «просвітнянського» писаря (секретаря) і казав мені, що справи «Просвіти» йдуть поступово гарно, що людей, які зацікавлюються й приходять на її вечірки, дедалі більше, а книгарня «Просвіти» краще й краще торгує українськими книжками, на їх чимдалі побільшується попит. Від С.П. Шелухіна я довідався, що з «просвітнян» склався чималий гурток, який виставляє у місцевому театрі «Гармонія» українські вистави й має добрий успіх» [3].

Труднощі в облаштуванні миколаївської «Просвіти» переслідували Аркаса щохвилини. То влада ніяк не могла вирішити питання із приміщенням, то довго затверджували Статут... Словом, траплялося чимало дрібниць, аби сказати «не велено!». І все ж, сама думка про необхідність такого товариства в місті додавала сили.

Аркас – Василю Степаненку :

«Дуже радий, що у Вас, у Києві, і в Одесі відкриття Просвіти відбулося без усякої помпи, ці звістки допоможуть і мені влаштувати всі ці, як Ви гарненько називаєте, стародавні забобони й одразу розпочати справжнє діло. А як же ж воно тяжко справлятися із ним! Так загусло наше болото, що тяжко зворушити його; розгорнеш його, думаєш, от прочистив, знайшов світові водички, а воно засмокчється знов, затягнеться і тільки ще гірше засмердить. Але збуджувати сонних треба, турчати у вуха, поки схаменуться від довгого сну, поки навчаться поважати самих себе, поки розчалапають: яких батьків і чий ми діти. Як відберемо дозвіл на відкриття в нас Просвіти, чи не згодився б хто з киян приїхати до нас прочитати якийсь реферат? Це мало б дуже гарний вплив на наших просвітнян і багато допомгло б нашій загальній справі» [4].

Миколаївські чиновники не квапилися затверджувати громадське об'єднання, хапалися за причіпки, аби відмовити. Причина одна: в імперії діяв Валуєвський циркуляр 1863 року про «заборону літературної, наукової та просвітницької діяльності української інтелігенції».

Аркас – Михайлові Комарову (4 лютого 1907 року):

«Статут наш і досі ще не зареєстровано, але це через те, що наша адміністрація не любить поспішати і дожидає, поки збереться кілька товариств, і тоді для перегляду їх статутів разом скликає городське присутствіє, проте, як би там не робили, аби зробили. Спасибі Вам за Вашу обіцянку приїхати до нас і прочитати кілька рефератів, це зробить дуже, дуже гарне враження на наших молодих просвітнян і підтримає їх на ще не твердому напрямі» [4].

Усе ж, із губернатором було знайдено спільну мову. Повідомляючи цю радісну новину однодумцеві з Одеси, також невтомному діячеві «просвітнянського руху» Михайлові Федоровичу Комарову про те, що незабаром відкриється «Просвіта», Микола Аркас зізнавався: «Я тепер дуже заклопотаний із цією справою і з упорядкуванням Шевченкових роковин, які хочемо справити цей рік якнайбучніше» [4].

16 лютого 1907 року на засіданні Миколаївського Присутствія під головуванням градоначальника контр–адмірала В. Зацаренного, нарешті, розглянуто: «Подання статського радника М. Аркаса, міщанина М. Местергазі та інших осіб про створення українського Товариства «Просвіта» в Миколаєві». Було також схвалено Статут й записано до реєстру Присутствія під № 2 його текст.

Збори новоствореної «Просвіти», вже без контр–адмірала, 26 лютого обрали головою Товариства – Миколу Миколайовича Аркаса. Його однодумцями стали: І.Лобко, П.Каракаєв, Ю.Маковський, Д. Іваненко, П. Складар, Г. Литвиненко, К. Черниш, Г. Манілов, П. Дюмін, П. Біляновський, І. Сопенко, П. Андріященко, Ю. Литвин, Г. Науменко, Л. Ківшик, С.Гайдученко. Затим надали слово Миколі Миколайовичу. Аркас помітно хвилювався. На це свято він одягнув українську вишиванку, та й у переповненому залі було чимало вбраних у національний стрій.

Микола Аркас палко говорив про мету і значення культурно–просвітніх товариств. Закликав до праці на користь українського народу шляхом поширення самосвідомості, розвитку національного почуття та самоповаги.

Із першого виступу Миколи Аркаса на зборах «Просвіти»:

«Усі народи більш–менш мали спроможність здобути собі освіту своєю рідною мовою, клопотатися за розвиток своєї національної культури. Над нами ж, українцями, важким гнітом протягом більш століття лежала заборона рідного слова. За те, що ми являємо із себе самостійний народ, що ми маємо свою історію, що ми пережили свої важкі історичні часи, ми не мали права на те, щоб прилюдно розмовляти, а навіть мислити, а як траплялися такі люди, яким несила була ховати в собі національні почуття і вони виривалися в них на поверхню правдивим словом, то їх, як, наприклад, Шевченка, невдовзі приборкували, й усе знову замовкало на довгий час» [4].

Для майбутньої діяльності «Просвіти» виділили три кімнати. Одну, щоправда, чималеньку, віддали під залу. Інші – правили за кабінет та для збереження книжок, декорацій, бухгалтерських звітів. Аркас квапиться написати до одеських просвітнян.

Про початок діяльності нового Товариства повідомила наприкінці лютого 1907 року «Николаевская газета»: «Возникшее общество по своему уставу чуждо всяких политических целей, преследует одну цель – развитие украинской культуры на родном языке» [4].

Активісти «Просвіти» розпочали створювати бібліотеку Товариства. За незначний проміжок часу невеличка в сто примірників бібліотечка вже працювала. Серед читачів користувалися попитом такі видання як «Чорна рада» П. Куліша та «Кармелюк» Марка Вовчка, «Якої нам треба школи» і «Без хліба» Бориса Грінченка, наукові твори П.Житецького і М. Сумцова, твори М. Костомарова, М. Грушевського, Д. Яворницького. Цього ж року члени «Просвіти» упорядкували десять лекцій – популярний курс з історії України, які прочитав Микола Аркас. Окрім того, на багатолюдних засіданнях Товариства слухалися лекції І. Волі «Індивідуальні риси української культури», та реферат П. Андріященка «Наша мова». Також були виступи про життя і творчість Марка Вовчка, Григорія Квітки–Основ'яненка, Івана Котляревського.

Дієвості миколаївських «просвітнян» того часу можна лише позаздрити: щосуботи у приміщенні Товариства проходилися літературно–музичні, сімейні, літературно–наукові вечори з танцями, на яких з успіхом виступали місцеві аматори – поети, музиканти. Запрошує до Миколаєва Аркас і киян.

«Чутка про нашу «Просвіту», – щиро сказав у своєму виступі голова на роковини Товариства, – пішла й на село. Звідусіль, із-понад Бугу й Інгулу, за багато верств приїздять селяни подивитися, послухати, що в нас тут робиться. Усі вони повертаються додому zachаровані й задоволені» [4].

У кінці липня 1909 року миколаївські «просвітяни» влаштували в місті українське музично-фольклорне свято «Сорочинський ярмарок». На головній вулиці споруджені «український хутір» і «ярмарковий майдан» з ятками й возами, де продавалися вироби полтавських кустарів. Хор «Просвіти» співав «Ой легіла горлиця», «Сидить дід на печі», « На городі калина». Українське пупурі грав флотський духовий оркестр і струнний оркестр під керівництвом члена «Просвіти» А. Іванова. Кошти, зібрані від торгівлі на ярмарку – вісімсот карбованців – Микола Аркас передав відділу освіти на стипендії бідним дітям миколаївських шкіл.

Просвітяни заснували стипендію імені Тараса Шевченка й ради Товариства. Вони призначалися учням середнього механіко-технічного та залізничного училищ, чоловічої класичної гімназії, реального училища, акушерсько-фельдшерської школи. Окрім того, «Просвіта» оплачувала за проживання в гуртожитку учням залізничного училища. Виділялися кошти й на утворення фонду позичково-допоміжної каси безробітним українцям, переважно членам Товариства.

Під керівництвом Аркаса миколаївська «Просвіта» розгорнула плідну музично – культурну діяльність. У переповненому залі проходили вистави: «Запорожець за Дунаєм», «Наталка – Полтавка», п'єса Івана Карпенка-Карого «Мартин Буруля», «Бондарівна», «Сто тисяч», «Наймичка», «Розумний і дурень», Михайла Старицького «Зимовий вечір», Григорія Квітки-Основяненка «Шельменко-денщик», Бориса Грінченка «Нахмарило».

Діяльність музично-драматичної секції миколаївської «Просвіти» швидко набула поширення й за межами міста. Незабаром самодіяльних артистів запросили на гастролі до Херсона, і в приміщенні Народної аудиторії миколаївські українофіли дали два спектаклі: оперу Гулака Артемовського «Запорожець за Дунаєм» та «Мартина Бурулю». Зазвичай, перед виставою виступав Микола Аркас. Особливо захоплювала присутніх розповідь про долю козаків, їхній побут, братство.

– У житті запорозьких козаків, – запально розповідав Микола Миколайович, – втілились ідеали тридцятимільйонного люду українців. Глибоко демократичні, вони ставили волю і рівноправність метою життя.

Микола Аркас не боявся проблем місцевого плану, бо вбачав у діяльності Товариства величне майбутнє.

Аркас – Доманицькому:

«Історія призначила нашим «Просвітам» зробити тепер саме велике діло на користь Вітчизни, як робили колись наші братства у XVIII віці; у цих товариствах наші сучасні діячі народної освіти, народного добробуту мають стрічати широко поміч і підмогу у своїх благих починаннях, через що і треба, щоб усі, хто може, вся людність українська, від Карпат до Кубані, від Прип'яті аж до моря, підтримувала якомога оці наші товариства, які мають з'єднатись для спільної святої праці, пам'ятаючи, що тільки «в єднанні сила» [4].

Великий подвижник українського слова та освіти на півдні України, Микола Аркас забув, що щастя духовного пророка – фатальний дарунок для митця, що визначні особистості завжди належатимуть своїм творінням і всім серцем за них уболіватимуть.

Звідки з'явилося це «українофільське завзяття» в адміральського нащадка? Це й вплив «сільської вулиці» в мастках Богданівка і Христофорівка; це й народна пісня, почута від матері та з уст народу, це й гімназійне та університетське оточення з навчителями: істориком Леонтієм Смоленським, композитором й перекладачем із Гомера – Петром Ніщинським, та драматургом і актором Марком Кропивницьким.

Для «Просвіти», яку очолював у Миколаєві Аркас, тоді не було кращого твору, як шевченківська поема «Катерина». Вона й заповонила серце композитора, який знав і любив народну пісню, ніколи не пропуская співу кобзарів і лірників, і, вірний настанові свого досвідченого друга – корифея сцени, почав самостійно лагодити літературну основу, де поєднувалися співи й музичний супровід, образотворче мистецтво й хореографія. В музично-поетичних сценах постала доля не тільки покріпаченої Катерини, а всієї уярмленої України, й найвищою оцінкою першої вистави були оплески. Але Миколу Аркаса найдужче вразила в перші хвилини після вистави – бентежна тиша в залі. Композитор занотував у щоденнику: «Театр плакав». Як писав Євген Чикаленко, що музика в ній чисто національна, аж любо слухати. «Катерина» прихильно, а то й захоплено зустрінута в Москві, Петербурзі та Києві.

Ще, коли її виставили в Миколаєві, губернатор Закаренин порадив композиторові-українолюбіві «скинути» офіційного мундира. І це була пряма вимога зрестися крамольного напрямку думки. Адже Аркас, грек по крові, а за переконанням – українець, не тільки обминав урядові приписи, а й виступав проти них.

У своєму селі Богданівці, Микола Миколайович запровадив українську мову навчання. Не було на уроках вчителів, не виходили підручники з цієї мовою, але на кожному кроці перешкоджали заняттям урядники і пристави. І Микола Миколайович, перебравши на себе керівництво школою грамоти, задовольняв примхи підступних відвідувачів «законовтованими листами» з добрим грошовим додатком. А сам провідник «Просвіти» вчаровувався навчанням дітей у селі: «Як чудовий гармонійний акорд, бринить мені наша рідна мова», написавши сільським хлопчикам і дівчаткам «Букваря».

Аркаса підтримувала вся інтелігенція України, яка нікому не давала занапастити свій народ, і, виводила його на світло з віковичної, колоніальної темряви. Цей порив відчувався й під час відкриття пам'ятника Іванові Петровичу Котляревському в Полтаві влітку 1903 року. Там зібралися найкращі сили українства. Прибули на це свято не лише із Правобережжя та Лівобережжя, а й із Галичини та Покуття. Поїхав і Микола Аркас. Він зазнайомився з Миколою Лисенком, Лесею Українкою, Михайлом Коцюбинським, Василем Стефанюком, Панасом Мирним, Гнатом Хоткевичем, Володимиром Самійленком, Галиною Барвінок – з усім цвітом України!

І в його душі вже визрівала нова ідея: щоб розбудити приспаний люд, потрібно їм написати коротку і зрозумілу історію їхньої Батьківщини – України–Русі. Тож і заходився складати літопис рідної землі доступно для простого читача мовою. Він не вибирав за його ж висловом, фактів зо дна архівів, а використовував усе, що вийшло в той час із друку. Йому допомагав у літературній справі відомий літературознавець Василь Доманицький. Книжка – простора і з багатьма малюнками – не призначалася для баришів. Вона побачила світ – двома виданнями – за власний фонд автора. Читачі з народу привітали «Історію України–Русі», що проливалася «свідомість у широкі маси». Було безліч відгуків у газетах і журналах. І лише тодішній професор Михайло Грушевський не сприйняв ні викладу, ні призначення цього твору. Він не без попередження поставився до цієї книжки, мовляв, «своє завдання історика автор зрозумів дуже по-старосвітському...» [5]. Але Микола Аркас і не думав змагатися із кафедральними вченими, йому хотілося подати прості і правдиві картини України в часі, такі доступні та сприйнятливі для напівписьменних читачів. І він блискуче впорався зі своєю місією. Недаремно ні за царату, ні за радянської влади «Історія України–Русі» не виходила жодного разу. А в перші роки нашої незалежності її передруковано двічі.

Українське слово для сина адмірала, який мав за дружину-однодумця дочку капітана другого рангу Ольгу Іванівну Шишкіну, ніколи не було меншовартісним, порівняно з російською, панівною, мовою краю. Він розмовляв по-простому, так само листувався, виступав і писав... по-

езії. У його віршах виринають образи коханої України, її геніальних світочів та героїчних постатей.

Збереглося також кілька юнацьких поезій М. Аркаса. В одній із них звучить признання в любові до Матері—України:

*Можливо, скоро я загину
В жорстокім, праведнім бою,
Та не забуду в цю годину
Тебе, кохана Україно,
І добрим словом пом'яну...*

Уже в зрілому віці М. Аркас першим у поезії відгукнувся на розстріл лейтенанта Петра Шмідта, який командував у 1905 році повстанням на крейсері «Очаків» (поема «На убивство Шмідта»), а також присвятив поему гетьману—вигнанцю, авторові першого в Європі повного тексту демократичної Конституції України («Гетьман Пилип Орлик»).

Таким чином, людина — це не тільки свобода і вибір, але й творчість, завдяки якій особистість здійснює прорив із царини необхідності у простір духовності. Тріада — свобода—вибір—творчість—становить своєрідний каркас духовності особи, визначає основні смислотворювальні позиції її життєвого шляху. Індивідуум народжується, вмирає, а особистість, така, як Микола Аркас, засобами творчості долає рутинні обставини свого життя, знімає жорстку залежність від зовнішніх чинників, оволодіває середовищем свого буття. А особистісні і суспільні детермінанти людського буття, хоча і є його атрибутивними властивостями, аж ніяк не існують у вигляді взаємобайдужих, нейтральних одна стосовно іншої субстанцій, увесь зв'язок яких зводиться лише до їх впливу на один спільний суб'єкт — людину. Отже, цілісний процес духовного становлення суспільства і особистості (не залежно від фаху та національності) — це живий і плідний взаємозв'язок його сторін, які в реальній взаємодії спираються одна на одну, взаєморозвиваються через свій взаємовплив і служать народові.

Список використаних джерел

1. Кауфман Л. М. М. Аркас. Нарис про життя, творчість.— К.: Держ. вид. образ. мист. і музич. літ., 1958. — 156 с.
2. Березовська Т. Рід Аркасів: просопографічний портрет на історичному тлі доби: Автореферат дис...к. істор. н.: 07.00.01 — Історія України.— Одеса, 2004. — 20 с.
3. Аркас М. Враження про одеську «Просвіту». // Рідний край, 1906.
4. Жадько В. Грек із душою українця. — К., 2003.
5. Грушевський М. До рецензії д. Липинського // Літературно-науковий вісник. — Київ—Львів, 1908.

* * *

УДК 94(477) «1881/1962»

Кириченко В. Г., кандидат історичних наук, доцент, викладач кафедри історії та філософії історії, Інститут філософської освіти та науки Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова (Україна, Київ), oirisska@ukr.net

Релігійна антропологія та філософія В. Зінківського (1881—1962 рр.)

Досліджується сутність концепції релігійної антропології та філософії В. Зінківського з акцентом на найбільш значущих аспектах його наукового доробку. З'ясований зміст системи християнської антропології В. Зінківського як методологічної основи його педагогічної концепції; досліджені головні ідеї, що визначили підґрунтя у створенні вченим системи християнської філософії. Дістало розвитку дослідження релігійної антропології та філософії В. Зінківського; введено в науковий обіг невідомі раніше матеріали, які розширюють уявлення про розвиток філософської думки першої половини ХХ ст.

Ключові слова: християнська філософія, емпіричне та поза емпіричне, причинність, релігійне виховання та освіта, християнська антропологія, психологія, філософія, релігія, педагогіка, секуляризм.

Kyrychenko V. G., Assoc. Prof., Cand. Sci. (Histor.), Lecturer, Department of history and philosophy of history, Institute of philosophy of education and science of the National pedagogical university of M. P. Drahomanov (Ukraine, Kyiv), oirisska@ukr.net

Religious Anthropology and Philosophy V. Zinkivskoho (1881—1962)

We study the essence of the concept of religious anthropology and philosophy V. Zinkivskoho with a focus on the most significant aspects of his scientific legacy. Clarified the essence of Christian anthropology V. Zinkivskoho as a methodological basis of his teaching concept, study the main ideas that determined the foundation to create a system of Christian philosophy scholar. Has developed the study of religious anthropology and philosophy V. Zinkivskoho; introduced into science previously unknown materials that enhance the understanding of the development of philosophical thought of the first half of the twentieth century. Argues that the main idea, determine the basis V. Zinkivsky in creating a system of Christian philosophy and the study of the history of Russian philosophy — the idea of religious experience, which scientists believe «this», which was explained by the interaction between subject and object; sofiologichno concept of dualism that distinguishes between God and Sophia Sofia animal, the idea of Orthodox culture, which included overcoming the dissociation of culture that has arisen as a result of secularization. It is proved that the overcoming of this incoherence V. Zinkivsky seen in the Christian theory of reception — processing studies of natural reason in the light of Christ. Convinced that the idea of creation is the central idea of Christian metaphysics, the scientist criticized the ideas of those philosophers for whom neo-Platonism replaced the idea of creation. Creating a holistic and organic system on the basis of orthodoxy, covered the reality to which it was addressed, led basic life and scientific purpose V. Zinkivsky that found vivid expression in the period emigration. Understanding Russian philosophy as a special kind of philosophizing, was in close connection with a religious worldview, V. Zinkivsky allowed to define the subject of philosophy as a «search for the unity of the spiritual life in the way of rationalizing it», where the unity of the spiritual life means the totality of human experience. A study of history Russian philosophy crystallized own concept V. Zinkivsky devoid of flaws that were inherent in his opinion, the most developed philosophical concept in Russia — the philosophy of unity. Scientists created «a system of Christian philosophy» as an attempt to create a synthesis of science, philosophy, religion, and create the Orthodox culture, overcoming secularism. Historical — philosophical analysis of the epistemology of the philosopher led to believe that it has played a negative role in the branch of philosophy and religion. According to the author, the positive, creative job in the impersonation of the truth in the life of the Church, V. Zinkivsky seen not only in the conservatism of communication with her, but and the main thing — the individual's inner world, as well as in the whole culture, socio — economic life during istorii. Thus, a multi-dimensional activity V. Zinkivskoho was in the revival of Orthodox culture as a powerful force of history, aimed at reviving the state. Defending scientist ideas of Orthodox culture in human life caused Churchification association not only in matters of theology, but also in the understanding of social and cultural problems of the society of Europe, which tested the effect of secularism.

Keywords: Christian philosophy, empirical and non-empirical causality, religious upbringing and education, Christian anthropology, psychology, philosophy, religion, education, secularism.

Кириченко В. Г., кандидат исторических наук, доцент, преподаватель кафедры истории и философии истории, Институт философского образования и науки Национальный педагогический университет им. М. П. Драгоманова (Украина, Киев), oirisska@ukr.net

Религиозная антропология и философия В. Зинкивского (1881—1962 гг.)

Исследуется сущность концепции религиозной антропологии и философии В. Зинкивского с акцентом на наиболее значительных аспектах его научного наследия. Выяснен смысл системы христианской антропологии В. Зинкивского как методологической основы его педагогической концепции; исследованы основные идеи, определившие основу в создании ученым системы христианской философии. Получило развитие исследование религиозной антропологии и философии В. Зинкивского; введены в научный оборот неизвестные ранее материалы, которые расширяют представление о развитии философской мысли первой половины ХХ в.

Ключевые слова: христианская философия, причинность, религиозное воспитание и образование, христианская антропология, психология, философия, религия, педагогика, секуляризм.